

Kateřina Vyteřkov: „Džemevi“ – domy shromždn alevit v Turecku (Djemevi – Houses of Assembly of Alevis in Turkey). Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofick fakulta,stav etnologie. Historick vždy – etnologie. Vedou práce PhDr. Lubomír Procházka, CSc., Praha 2017. 144 strany, 64 černobílých a barevných ploh.

Oponentsk posudek disertační práce

Kandidátka zvolila za sv tma otázku shromaždovacch a obřadnch dom vyznavačů souasn tureck nboženusk orientace Alevi-Bektař, navazující historicky na konfesi Kızılbař, náležející do okruhu mysticky pojímaného řitskho islámu (zhruba od 13. století). Soustřeďuje se pritom na současnou podobu těchto shromaždst, výslednici to dvou faktorů – tradičních obřadnch požadavků bektařjskch konventů a zvyklostí domácí venkovsk architektury. Hlavn otázkou, na kterou se zaměřuje, je souasn architektonick podoba *džemevi*, a to zejména v návaznosti na pritomnost překládaného trmovho stropu a jeho pripadnho řirho významu. Jde o problém nemal důležitosti, neboť prokáže-li se, jak se to dosud předpokládá, že tyto domy reprodukují stavební podobustřednho domu konfese, totiř konventu *Hacı Bektař Veli Derghi* ve stedn Anatolii, bude mořno pokládat je za dležit pramen k poznání stedovk obytn architektury osmanského sultanátu.

Skupina Alevi-Bektař náleží ke straníkům posledního „sprvn vedeného“ chalify Alího (656-661), a tedy do okruhu islámu řitskho. Za jejího zakladatele se pokládá Hadži Bektař Veli, duchovn mystického zaměření adajn potomek sedmého řitskho imáma Msy Kzima (745-799), kter piřel do Anatolie z Chorsnu ve 13. století. Pevnou strukturu vtiskla hnutí ař pravidla vyhlšen „druhm velmistrem“ řadu jménem Balım Sultan (1457-1517).

Postupem doby se tato skupina sblřila s orientc řadu safevje (=Kızılbař), kter působil ve vchodn Anatolii a severozpadnmrnu a svůj původ odvozoval tř od sedmého imáma. Řad prijal posléze řitskou orientaci a prv z něj se na poatku 16. století zrodilarnsk vladařsk dynastie Sfjovc. st jeho pvrřenc vřak zůstala nazem vchodn Anatolie a podrobila se nadvládě Osman, avřak za sultána Selima Ukrutnho (1470-1520) byla postiřena surovými represliemi.

Obřrn se kandidátka zabývá věroukou alevit, coř je (sprvn) odůvodněno nedostatkem obecnho povdom o této konfesi. Jde o velmi zajmav duchovn smř propojující životn názor a životn postoj vznikl na prsecku řitskho islámu, křestanstv, mazdaismu (zoroastrianstv) a nkter z nauk vycházejících z novoplatonismu, nejspře z gnze. Svatmi knihami alevit jsou Star a Nov zákon, Davidovy řalmy a Korán. Uznvj cestu duře z tohoto světa k nejvřmu Bohu a pracují s pojmem reinkarnace (koloběhu duř); hlásají rovnost řen a muř. Oficiln sunnitsk islám zachovává k učení alevit ostrařitost a jeho pedstavitel v minulosti neváhali postihnout jeho nositele i velmi brutálními represliemi. Způsobuje to mj. skutečnost, že alevitm chybstředn „nboženusk“ autorita a hnutí se duchovn bohat rozkořatlo, takře nyní se debatuje o tom, jak je vztah alevitismu a sunnitského islámu, a je-li alevitismus vůbec náboženstvím nebo kulturou, životním názorem a postojem či dokonce etnickou charakteristikou. Historicky

významný fakt představuje skutečnost, že proslulí janičáři přijímali právě beктаšijskou konfesi, což ovšem s vyvražděním této gardy přineslo i zákaz beктаšijské víry.

Kandidátka si dále všímá ústředního objektu alevitské víry, beктаšijského konventu *Hacı Bektaş Veli Dergâhi* ve střední Anatolii. Podrobně jej popisuje a věnuje se zvláště ústřednímu kultovnímu prostoru, čtvercovému *meydanu*, zastřešenému nepravou klenbou z vrstev trámů kladených přes sebe, kdy horní vrstva je vždy otočena v úhlu 45° proti spodní. Obytné stavby s ústředním prostorem tohoto druhu, někdy doplněným krbem, případně dymníkem, lze nalézt především v krajích mezi městy Sivasem, Erzerumem a Muşem v severovýchodní Anatolii. Nejsou však výjimečné ani v Azerbajdžánu, Arménii či Gruzii, ale ani v oblasti Pamíru, tedy na pomezí Tádžikistánu, Afghánistánu a Pákistánu. Zdá se tedy zřejmé, že architektonicky převzal beктаšijský kult podobu svého svatostánku z běžné obytné zástavby v anatolských krajích obvyklé (snad dokonce přímo z Hadži Bektášova domu?).

Stojí za povšimnutí, že kamennou verzi takového stropu se pyšní buddhistické skalní svatyně nebo spíše poustevny 1. tisíciletí n. l. v afghánském Bámijánu (viz např. <http://whc.unesco.org/uploads/nominations/208rev.pdf>, str. 114 [datum náhledu 10. 1. 2018]). Podrobnější zpráva ¹ uvádí poustevny č. 38, 114 a 702. ² Autoři si tohoto druhu stropu („Laternendecke“) všímají na str. 283-286, kde konstatují jeho rozšíření od Bulharska po Čínu a Koreu. Bámijánské poustevny lze datovat do 6. – 8. století. ³

Dále věnuje autorka pozornost podobám *džemevi* ve dvacátém století. Vzhledem k tomu, že alevité vkročili do našeho věku bez ustálených obřadů (případně s obřady tajnými, konanými v běžných obytných stavbách) a bez kanonicky závazné stavební podoby svých svatostánků, vede se nyní debata o tom, jak by měly *džemevi* vlastně vypadat. Na jedné straně je zde požadavek na architektonické vyjádření základních pouček víry (symbolika čísel, čtyři světové strany, směřování do výše k Bohu, ohniště), na straně druhé nárok na „civilní“ vybavení shromaždišť jako míst setkávání alevitských obcí (např. kuchyně, jídelna, knihovna, učebny apod.). Prozatím jsou výsledky těchto debat spíše rozpačité, neboť architekti často narážejí na neznalost principů alevismu a jejich výtvoři nemají vztah k víře. Nicméně pozvolna zřejmě dochází k ustalování architektonické podoby a skulpturní i malířské výbavy moderních *džemevi* s využitím alevitského symbolismu. Zajímavou skutečností představuje vtažení nově objevených pravěkých památek (Göbekli Tepe) do alevitského diskursu, s tím, že alevismus vyvěrá z tisícileté kultury Anatolie. Výrazným rysem situace soudobých *džemevi* je rovněž možnost vypravovat vlastní pohřby zesnulých členů obce bez intervence státních úřadů sunnitské orientace.

Práci napsala kandidátka klidným, jasným a vyrovnaným slohem. Její vyjadřování je poněkud strohé, což však shledávám přínosným. Úprava práce je pečlivá, citace pramenů a literatury provedeny standardním způsobem. Přílohy jsou bohaté, i když některé fotografie byly zjevně pořízeny v nouzových podmínkách. Text je téměř prostý překlepů.

¹ Takayasu Higuchi, Gina Barnes: Bamiyan: Buddhist Cave Temples in Afghanistan. In: World Archaeology Vol. 27(2), 1995 (BuddhistArchaeology), 282-302, text dostupný z adresy <http://pahar.in/wpfb-file/1995-bamiyan-buddhist-cave-temples-in-afghanistan-by-higuchi-from-world-archaeology-v27-s-pdf/> [datum náhledu 10. 1. 2018].

² Tamtéž, str. 294 Fig. 6.

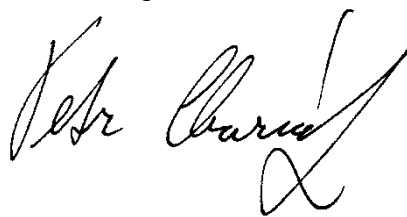
³ Tamtéž, str. 299.

Otázka: Na str. 85 zmiňujete skulpturu umístěnou v tympanonu stavby a znázorňující *çarkafelek* („věčně se otáčející kolo existence“). Má tento symbol nějaký vztah k buddhistickému Kolesu zákona, dharmáčakře?

Práce Kateřiny Vytejškové „Džemevi“ – domy shromáždění alevitů v Turecku“ se vyznačuje hloubkou a informovaností zpracování, kvalifikovaným uchopením zkoumané otázky a prozrazuje vynikající erudici autorčiny. Jsem hluboce přesvědčen, že splňuje všechny požadavky kladené na disertační práci, a doporučuji, aby byla postoupena k obhajobě. Pevně doufám, že kandidátka příslušný titul získá.

V Praze dne 12. 1. 2018.

Podpis:

Prof. PhDr. Petr Charvát, DrSc.

Katedra blízkovýchodních studií

Filozofická fakulta

Západočeská univerzita v Plzni

Poštovní adresa:

Univerzitní 8

306 14 Plzeň